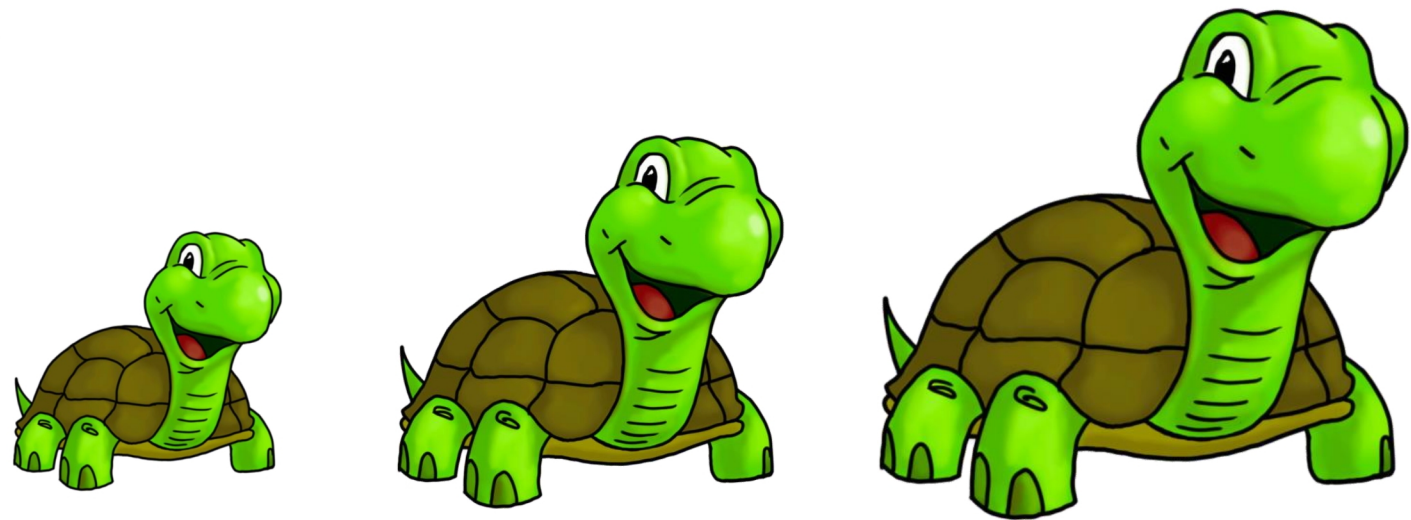

Прилагателно

име

Система "Знамогика"

Прилагателното име е самостоятелна дума, която означава признак на предмет.

Признакът може:

- да бъде вътрешно, присъщо, естествено състояние на предмета: красив кон, интересна книга, пълна чаша;
- да произлиза от връзката на предмета с друг предмет: стоманен пирон, вълнен шал, бащин дом.

Тъй като прилагателното име означава признак на предмет, то винаги се свързва със съществителното име. Оттук произлиза и наименованието му - прилагателно име, т.е. име, което се прилага към друга дума.

Прилагателното име, означавайки предмет, има граматични значения за род и число, присъщи на съществителното, към което се прилагат. То самото няма свой постоянен род, подобно на съществителното, а се мени, в зависимост от рода на съществителното име, с което е свързано.

Прилагателното име се мени по число, като означава единствено или множествено число. С това прилагателното не показва един или много признаци на предмета, а признак на един или много предмети.

Следователно и по число прилагателното име зависи от съществителното.

Прилагателното име може да се членува. И тук то зависи от съществителното, към което се прилага. Членуваното прилагателно име не означава познат, определен признак (признак, за който се е говорило), а признак на конкретен предмет (обект на конкретно изказване/мисъл).

Прилагателното име има и самостоятелна граматична особеност - може да показва дали признакът, който означава, е застъпен в по-голяма/по-малка степен в даден предмет в сравнение с друг(и) предмет(и).

Това граматично значение се изразява със степените за сравнение:

голям - по-голям - най-голям

малък, по-малък, най-малък

висок - по-висок - най-висок

красив - по-красив - най-красив

В изречението прилагателното име обикновено изпълнява службата на съгласувано определение:

Настъпи златна есен.

То може да бъде и сказуемно определение:

Тя беше радостна.

Понякога се използва и в ролята на подлог или допълнение в изречението:

Бледоликият стоеше и мълчеше.

Книгите трябва да се пишат от *знаещи*.

Прилагателното може да бъде и обособена част:

Слънцето, *жарко и ярко*, напичаше пустинята.

Образуване

Прилагателните имена по състав се делят на:

- **първични** - прилагателни имена, които не са образувани от други думи чрез наставки и представки:
бял, жълт, тих, добър, благ

- **производни** - прилагателни имена, образувани от други думи с помощта на наставки и представки:
силен (сила), влажен (влага), буков (бук)

- **сложни** - прилагателни имена, които се образуват чрез съединение на две основи:
синеок, русокос, научно-технически

Наставки за образуване на:

- **качествени** прилагателни имена: -ав (мършав),
-кав/-икав (синкав, жълтеникав), -ат (крилат), -оват
(хвърковат), -овит (лековит), -ест (гривест), -ист
(каменист), -ив/-лив (игрив, свадлив), -чив (доверчив),
-ен (буен), -овен/-евен (световен, дъровен), -ителен
(решителен), -ичък (добричък), -им/-ем (видим, осезаем);

- **относителни** прилагателни имена:

-ов/-ев (боров, натриев), -ски/-шки (варварски, мечешки),
-и (лисичи), -ен/-на/-ена (въздушен, въздушна,
цигарена), -шен (днешен);

- **притежателни** прилагателни имена:

-ов/-ев (чичов, Иванов, славеев), -ин (бащин),

-ен (държавен), -ски (учителски);

Наставки от **чужд произход**:

-ар-ен (елементарен), -ал-ен (специален),

-он-ен (опозиционен), -он-ал-ен (диагонален),

-оз-ен (грациозен), -ив-ен (субективен),

-ич-ен (енергичен), -ич-ески (математически).

Прилагателни имена с **представки**:

без- (безличен), все- (всевиждащ), въз- (възкисел),

до- (допотопен), зад- (задкулисен),

между- (междуправителствен), над- (надпартиен),
не- (невинен), под- (подземен), пре- (преблаг),
при- (придирчив), съ- (съвременен), а- (аморален),
анти- (антинароден), ултра- (ултрадесен),
про- (проамерикански).

Сложни прилагателни имена:

1. Главната част на името е глаголна основа. Образуват се с наставка -ен: *меродавен, плодотворен, любопитен.*

2. Сложни прилагателни, главната част на които е съществително име, а подчинената - съществително, прилагателно, числително или местоимение.

Те представляват съществително с определение:
пълнозърнест, скудоумен, стогодишен, многоброен, ежегоден

Без наставка: *русокос, белоглав, босоног* и др.

3. Сложни прилагателни, главната част на които е прилагателно, а подчинената - съществително:

работоспособен, водоустойчив, товароподемен

4. Сложни прилагателни, главната част на които е прилагателно, а подчинената - наречие:

светлозелен, сребристобял, нискокултурен

5. Сложни прилагателни, които са съединение от две прости прилагателни имена:

старобългарски, средновековен,

френско-български, културно-исторически

Правопис:

Сложни прилагателни имена, които са съставени от главна и подчинена част, се пишат слято:

дебелокор, пълноводен, дългокос.

Слято се пишат сложни прилагателни, означаващи отсянка (светлосин) или образувани от съчетания при названия (старозагорски).

Полуразделно се пишат сложни прилагателни, съставени от независими една от друга (равнопоставени) части: *физико-математически.*

Едно лесно правило:

Ако между думите може да се сложи съюз "и", те се пишат полуразделно:

социален и икономически => социално-икономически

селско стопанство => селскостопански

Видове прилагателни имена

1. **Качествени** - означават естествено качество на предмета:

а) **цвят** - бял, син, жълт, синкав;

б) **пространствени характеристики (особености)** - голям, дълъг, нисък;

в) **качества, които се възприемат с обонянието** - сладък, горчив, кисле, мек, суров;

г) **физически качества на хора и животни** - млад, силен, красив;

д) **вътрешни качества** - честен, добър, хитър;

е) **форма** - *кръгъл, четвъртит, прав;*

ж) **обща оценка** - *важен, правилен, полезен.*

2. **Относителни** - означават признак, който произтича от връзката на предмета с друг предмет, обстоятелство или действие.

Относителните прилагателни означават признаци, свойства, особености, които показват отношение на предмета към друг предмет.

Различаваме относителни прилагателни имена, които означават отношения към:

а) **лице** - *детска* играчка;

б) **животно** - *лъвски* скок;

в) **неодушевени предмети** - *градски* площад;

г) **материала, от който е направен предмета** - *мраморни* стълби;

д) **отвлечено понятие** - *зрелостен* изпит;

е) **действие** - *поправителна* сесия;

ж) **място** - *семејно* огнище;

з) **време** - *вчерашен* вестник;

и) **брой, число** - *тройна* комбинация.

3. **Притежателни** - означават принадлежност като признак на предмета: *бащин* дом, *магарешки* инат, *Калоянов* пръстен. Те не се степенуват и се считат за особен вид относителни прилагателни.

Качествените прилагателни имена (с някои изключения) имат редица граматически особености, по които се отличават от относителните:

1. Имат форми за положителна, сравнителна и превъзходна степен: *голям - по-голям - най-голям*.
2. От качествените прилагателни могат да се образуват наречия с окончание *-о/-е*: *добър - добре, прав - право*.
3. От качествените прилагателни могат да се образуват други прилагателни с отсенки в значението: *слаб - слабоват*.

4. От качествените прилагателни могат да се образуват отвлечени съществителни с наставки -ост/-ота/-ина:
стар - старост, добър - доброта, добрина.

5. Качествените прилагателни могат да бъдат определяни от наречия:

много твърд, твърде мекушав, прекалено добър.

6. Качествените прилагателни обикновено образуват двойки от имена с противоположно значение:

голям - малък, силен - слаб, твърд - мек.

Изменение на прилагателното име

Основна форма на прилагателното име е формата за мъжки род единствено число.

Всяко прилагателно има три форми за род - една за мъжки, една за женски и една за среден род:

бял облак, *бяла* лилия, *бяло* коте.

Прилагателните имена имат форми за единствено и за множествено число: *бяла* роза - *бели* рози.

Прилагателното изразява граматическата категория род само когато е в единствено число:

бели облаци, *бели* лилии, *бели* котета.

Форми за род и за число на прилагателните имена:

- Прилагателните имена, които в мъжки род завършват на съгласна, образуват форма за женски род на **-а**, а за среден род на **-о**:

голям - голяма - голямо

- Прилагателните, завършващи в основна форма на **-и**, получават окончание **-а** и **-о** в женски и среден род:

полски - полска – полско

- Относителните прилагателни на -и образуват форма за женски род на **-а**, но със смекчаване на предходната съгласна. Формата за среден род се образува с окончание **-е**. Съгласните **ж**, **ч** и **ш** не се смекчават.

КОЗИ - КОЗЯ - КОЗЕ

КОКОШИ - КОКОША - КОКОШЕ

Прилагателното "син" има смекчена съгласна във формите за женски и среден род: *СИНЯ - СИНЬО*.

- Общата форма за множествено число на всички прилагателни се образува с окончание **-и**:

бели, големи, сини,дебели

- При изменение на прилагателните с непостоянно **ъ** и **е** в последната сричка непостоянната гласна изпада:

рядък - рядка - рядко - редки

железен - желязна - желязно - железни

- След гласна непостоянното **е** се заменя с **й**:

таен - тайна.

- Има прилагателни имена с наставка -ен, които не изпускат гласната **е** в женски и среден род, както и в множествено число:

копринен - копринена - копринено - копринени

- Когато прилагателното завършва на -нен с непостоянно **е**, във формите за женски род, среден род и множествено число се получава двойно **н**:

странен - странна - странно - странни

- При прилагателни, чиято основна форма завършва на -ен/-нен, в които гласната **е** не изпада, не се образува двойно **н**: *особен - особена - особено - особени, обикновен - обикновена - обикновено - обикновени, блажен - блажена - блажено - блажени.*

- Звателна падежна форма се образува с окончание -и: *мили братко, драги ми човече, уважаеми дами и господа, скъпи приятелю.*

Степенуване на прилагателните имена

Качествените прилагателни означават признаци, които могат да бъдат застъпени в предметите в различна степен.

Различаваме три степени за сравнение:

- 1. Положителна** степен - означава признака на предмета непосредствено, без да се съпоставя с признака в друг(и) предмет(и): *добър* човек.
- 2. Сравнителна** степен - означава качество, което е застъпено в даден предмет в по-голяма степен, отколкото в друг(и) предмет(и): *Асен е по-добър* от теб.

3. Превъзходна степен - означава, че предметът, за който се говори, надминава други предмети по степента, в която е застъпено качеството:

Това е *най-интересната* книга, която някога съм чел.

Форми на степените за сравнение:

1. Положителна степен:

обикновената форма на прилагателното в единствено и множествено число (голям).

2. Сравнителна степен:

частицата **по-** + прилагателното име (по-голям).

3. Превъзходна степен:

частицата **най-** + прилагателното име(най-голям).

Качествени прилагателни, които не се степенуват:

а) означаващите състояние (жив, кух, гол);

б) означаващите цвят

(не можем да кажем *по-зелената* или *най-зелената*;
казваме *светлозелената*, *тъмнозелената*,
яркозелената);

в) означаващите признак в най-висока степен
(образцов, ултрамодерен).

Членуване

Членуват се всички форми на прилагателните имена - м.р., ж.р., ср. р., мн.ч.

- В м.р. ед.ч. - + **-ят/-я** (членът с **m** накрая е пълен, а без **m** - кратък). Членът се прибавя не към основната форма на прилагателното, а към основа, разширена с **u**:

хубав - хубавият - хубавия

- В ж.р. ед.ч. - +**та**: *хубава - хубавата*

- В ср.р. ед.ч. - +**то**: *хубаво - хубавото*

- В мн.ч. - +**те**: *хубави - хубавите*

